

Отже, можемо зробити висновки, що атестація у сільському господарстві є одним із напрямів функціонального забезпечення в сфері державного регулювання аграрних відносин. У сучасних умовах атестація в сільському господарстві передбачає: 1) атестацію робочих місць за умовами праці; 2) атестацію виробництва; 3) атестацію працівників (спеціалістів сільського господарства). Зазначені види дозвільних процедур спрямовані на охорону та збереження життя та здоров'я осіб, зайнятих в сільському господарстві, та їх нащадків, гарантування безпечності і якості сільськогосподарської продукції та гарантування екологічної безпеки. Тобто, спрямовані на реалізацію основних принципів аграрного права України: принципу сталого розвитку сільського господарства України, принципу безпечності та якості сільськогосподарської продукції та принципу екологізації сільськогосподарського виробництва.

¹ *Статівка А.* Про аксіологічні аспекти сучасного аграрного права / А. Статівка // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2016. – Вип. 243. – С. 53. – (Серія «Право»).

² *Марченко С. І.* Інституційно-функціональне забезпечення господарської діяльності в агропромисловому комплексі України / С. І. Марченко // Т. О. Коваленко, С. І. Марченко. Правове регулювання господарської діяльності в агропромисловому комплексі України : навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – С. 27.

³ *Лазор Л. И.* Правовые проблемы конкурсного подбора, аттестации кадров и рабочих мест на современном этапе : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения» / Л. И. Лазор. – М., 1991. – 31 с. – С. 13.

Резюме

Марченко С. І. Атестація в сільському господарстві України: публічно-правові засади.

Статтю присвячено правовим проблемам атестації у сільському господарстві. Проаналізовано законодавство, яке регламентує особливості проведення різних видів атестацій у сільському господарстві. Зроблено висновок, що атестація у сільському господарстві є одним із напрямів функціонального забезпечення в сфері державного регулювання аграрних відносин.

Ключові слова: аграрне право, сільське господарство, атестація сільськогосподарського виробництва, атестація працівників, публічно-правові засади.

Резюме

Марченко С. И. Аттестация в сельском хозяйстве Украины: публично-правовые основы.

Статья посвящена правовым проблемам аттестации в сельском хозяйстве. Проанализировано законодательство, регламентирующее особенности проведения различных видов аттестаций в сельском хозяйстве. Сделан вывод, что аттестация в сельском хозяйстве является одним из направлений функционального обеспечения в сфере государственного регулирования аграрных отношений.

Ключевые слова: аграрное право, сельское хозяйство, аттестация сельскохозяйственного производства, аттестация работников, публично-правовые основы.

Summary

Marchenko S. Attestation in the agricultural holding of Ukraine: public-legal basis.

The article is devoted to the legal issues of attestation in agriculture. The legislation that regulates peculiarities of conducting various types of attestations in agriculture is analyzed. It is concluded that attestation in agriculture is one of the areas of functional provision in the field of state regulation of agrarian relations.

Key words: agrarian law, agriculture, certification of agricultural production, certification of employees, public-law principles.

УДК 349.412.2(477)

Д. В. ФЕДЧИШИН

Дмитро Володимирович Федчишин, кандидат юридичних наук, докторант Запорізького національного університету

ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах розбудови України як незалежної та самодостатньої держави актуалізуються питання, пов'язані зі здійсненням прав на землю. Конституцією України визначено, що земля є основним національним багатством нашої країни. В свою чергу, Земельним кодексом України закріплено плюралізм форм власності на землю, визначено види прав на землю, а також кола суб'єктів власності та користування землею. Тобто, йдеться про об'єктивні права на землю, характерною ознакою яких є їх статичність. Однак ані Конституція України, ані Земельний кодекс України (далі – ЗК України) та прийняті на розвиток їх положень закони не розкривають зміст та механізм здійснення саме суб'єктивних прав на землю. Водночас здійсненню суб'єк-

тивних прав притаманна динаміка, яка проявляється у вчиненні суб'єктами певних дій задля задоволення потреб і законних інтересів, що пов'язані з використанням землі загалом чи окремих земельних ділянок.

Шляхом здійснення відповідних прав на землю суб'єкти втілюють у реальність передбачені Конституцією України, ЗК України та іншими нормативно-правовими актами об'єктивні права на землю. При цьому обсяг такого здійснення не завжди є однаковим в силу різноманітних факторів як правового, так і неправового характеру. Передусім у цьому контексті варто приділити увагу саме обмеженням прав на землю.

Питання, пов'язані з обмеженнями прав, у тому числі й у земельно-правовій сфері, були предметом наукових досліджень таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В. І. Андрейцев, С. С. Алексєєв, В. П. Камишанський, О. О. Кот, Н. С. Кузнєцова, П. Ф. Кулинич, В. В. Носік, М. В. Шульга та інших.

Здійснення суб'єктивних прав на земельні ділянки унеможливлене без законодавчого забезпечення можливості кожному суб'єкту права доступу до володіння, користування і розпорядження земельними ділянками як об'єктів земельних правовідносин, що виникають, змінюються і припиняються у процесі набуття і реалізації права власності та інших речових прав на земельні ділянки, права постійного користування землею, права на оренду землі тощо¹.

Як стверджує В. В. Носік, відповідно до Конституції України право володіння, користування і розпорядження землею громадянами, юридичними особами має здійснюватися у визначених законом межах². У той же час правові рамки, у яких особа реалізує свої правомочності власника землі як ту перешкоду, що не дозволяє будь-кому без згоди власника або користувача без належних правових підстав втручатися в реалізацію ними своїх земельних прав. Зазначені рамки надають землевласникам та землекористувачам можливість обирати законні форми, засоби і способи захисту права власності чи права користування землею від неправомірних дій органів державної влади та місцевого самоврядування, а також третіх осіб.

У літературі наголошується на тому, що непорушність у здійсненні громадянами, юридичними особами, а також державою права власності на землю Українського народу забезпечує власникам можливість безперешкодно володіти земельною ділянкою, використовувати її для своїх потреб, не допускаючи при цьому її самовільного зайняття, або знищення чи пошкодження межових знаків третіми особами, порушення правил добросусідства, пошкодження ґрунту, протиправного встановлення обмежень у здійсненні права власності на землю тощо. Водночас науковці стверджують, що правомірне встановлення правових обмежень і обмежень права у здійсненні правомочностей власника землі в цілому узгоджується з юридичною сутністю конституційної гарантії непорушності права власності на землю, оскільки допустимість і можливість обмеження права приватної власності передбачена у ст. ст. 13, 41 Конституції України, згідно з якими власність на землю зобов'язує, і тому використання власності на земельні ділянки не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі³.

Варто наголосити, що правовий механізм обмежень прав, в тому числі і прав на земельні ділянки, є одним із способів забезпечення оптимального поєднання публічних і приватних інтересів. Для законодавства України, як і для законодавства цілого ряду найбільш розвинених країн Європи та Латинської Америки, характерна наявність певних обмежень прав на землю. Причому останнім часом спостерігається тенденція законодавчого закріплення обмежень, внаслідок чого можна стверджувати про стійке зростання обмежень правомочностей користування і розпорядження земельними ділянками. Все це є результатом прагнення людської спільноти зберегти землю як обмежений і невідтворний природний об'єкт для майбутніх поколінь.

Як відомо, система правового регулювання суспільних відносин включає до свого складу дозволи, заборони та позитивні зобов'язання. Дана тріада засобів правового регулювання виникла в Римському праві, а в ХХ ст. з'явилися теорії, що обґрунтовують застосування трьох різновидів регулятивних норм – забороняючих, уповноважуючих і зобов'язуючих. Разом із тим деякі вчені виділяли четверту сукупність засобів правового регулювання – правові обмеження. Так, С. С. Алексєєв зазначав, що обмеження суб'єктивного права досягається за допомогою відомої тріади способів, шляхом звуження дозволів, нових заборон і додаткових зобов'язань⁴. З такою позицією погоджується і В. П. Камишанський, уточнюючи, що, «коли ми говоримо про обмеження права, мова йде про обмеження конкретного суб'єктивного права»⁵. Обмеження права, на його думку, виражається в утиску суб'єкта при здійсненні суб'єктивного права. Однак не може бути прийнята без заперечень подальша теза названого автора про те, що «обмеження» при здійсненні суб'єктивного права викликано передачею можливості його здійснення третій особі. Уявляється, що обмеження суб'єктивного права (наприклад, права власності на землю) пов'язані передусім із забезпеченням інтересів суспільства в цілому. У цьому випадку, як приклад, можна привести зони санітарної охорони, які створюються навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення та інші, для їх санітарно-епідеміологічної захищеності (ст. 113 ЗК України). У межах таких зон забороняється діяльність, яка може призвести до завдання шкоди вищезазначеним об'єктам.

Поняття обмеження суб'єктивного, в тому числі й земельного права, має особливе наукове та практичне значення і є базовим при дослідженні обмежень у здійсненні права на землю. Як зазначається у правовій літературі, загальні теоретичні дослідження обмежень права, виявлення та аналіз їх істотних ознак і видів дає змогу з більшою глибиною, послідовністю і обґрунтованістю розглянути проблеми обмежень права власності⁶.

Сучасні вчені у своїх працях досить багато уваги приділяють обмеженням суб'єктивних цивільних та інших прав, визначаючи загальнотеоретичні основи таких обмежень. При цьому більшість авторів наголо-

шують на зв'язку обмеження свобод суб'єкта при здійсненні прав на землю з суспільними інтересами. Право, поєднуючи у собі дозволи і заборони, виконує двоєдине завдання: з одного боку – визначає межі свободи учасників правовідносин, а іншого – забезпечує свободу людини дієвими засобами і механізмами, що допомагають робити свободу людини реальністю. У свою чергу, завданням правового регулювання виступає гармонізація відносин людини і суспільства, оскільки, об'єктивно, інтереси окремого суб'єкта можуть не збігатися з інтересами держави, суспільства або його частини.

Виходячи зі змісту ст. 1 Першого протоколу Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, підписаного в Парижі в 1952 р., позбавлення права власності може здійснюватися винятково на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права⁷.

З цього приводу П. Ф. Кулинич слушно зазначає, що власник перед тим, як почати використовувати належну йому на праві власності земельну ділянку, має «зверити» свої дії саме з правовими вимогами, які відображають інтереси суспільства і, таким чином, він змушений підпорядкувати свої інтереси інтересам суспільства. Водночас підпорядкування інтересів приватного власника земельної ділянки інтересам суспільства не означає їх повного «поглинання» останніми, адже одним із ключових інтересів суспільства є ефективне функціонування інституту приватної власності на землю та надання власникові правових можливостей для реалізації і приватної ініціативи та приватних інтересів⁸.

Необхідно розрізнити обмеження права і правові обмеження як правові явища. Так, під правовими обмеженнями слід розуміти сукупність елементів правового регулювання, спрямованих на встановлення меж (кордонів) дозволеної поведінки суб'єктів. Правові обмеження окреслюють сферу можливої поведінки, всередині якої суб'єкт може вільно реалізувати свою правоздатність при наявності відповідних юридичних фактів.

На відміну від суб'єктивного права як заходу можливої поведінки уповноваженої особи, обмеження права являє собою певні труднощі, стримування в здійсненні конкретного суб'єктивного права. Обмеження прав на землю є системою юридичних норм, встановлених нормативно-правовими актами з метою захисту моральності, прав і законних інтересів населення та інших осіб, забезпечення оборони країни й безпеки держави.

У своєму дослідженні Є. О. Мічурін, представник цивільно-правової науки, доходить висновку, що обмеження прав слід розглядати як елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою спеціальних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження суб'єктивного права та ускладнення його змісту⁹.

Г. Г. Харченко розглядає обмеження речового права як встановлене законом утиснення у вигляді загальної заборони носію речового права вчиняти певну дію щодо належного йому об'єкта¹⁰.

Варто наголосити, що правові обмеження та обмеження права, а також обов'язки власника у єдності своїй розкривають юридичну природу меж здійснення права власності на землю. При цьому встановлення меж можливих дій власника чи уповноваженої особи у реалізації права власності на землю безпосередньо залежить від наявності чи відсутності правових норм, які визначають правовий статус власника чи іншого суб'єкта здійснення права, сферу дії права власності на землю, способи реалізації права тощо¹¹.

Слід також звернути увагу на те, що Земельний кодекс України передбачає можливість встановлення не лише обмежень, а й обтяжень щодо використання власником або користувачем земельної ділянки в рамках, передбачених законом або договором. Як стверджує О. О. Кот, на сьогодні існує плутанина в поняттях та визначеннях. Зокрема, іноді права на чужі речі кваліфікуються як обтяження права власності, а подекуди розглядаються як «обтяження (обмеження)», тобто вказані поняття використовуються як синоніми. Деякі автори розуміють обтяження як вид обмежень права. Окремі дослідники визначають обмеження як тимчасову неможливість реалізації або ускладнення здійснення окремих правомочностей права¹².

Певна невизначеність існує на законодавчому рівні. Так, наприклад, ст. ст. 110–115 глави 18 ЗК України присвячені порядку застосування обмежень і обтяжень у сфері земельних відносин. У цьому розділі увагу законодавця сфокусовано безпосередньо на обмеженнях щодо використання земель. Однак у даному розділі не надано визначень зазначених понять.

Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» від 1 липня 2004 р. на момент його ухвалення виходив із тотожності обмежень і обтяжень. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 2 вказаного Закону обмеження речових прав на нерухоме майно (обтяження нерухомого майна) – це обмеження або заборона розпорядження нерухомим майном, установлена відповідно до правочину (договору), закону або актів органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, прийнятих у межах повноважень, визначених законом. Однак у подальшому підхід щодо тотожності зазначених понять було змінено. У чинній редакції Закону він має назву «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», а до обтяжень віднесена заборона розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном, яка встановлена або законом, або актами уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб або яка виникає на підставі договорів (п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону).

Все це додає невизначеності юридичній природі цих термінів, що впливає на обсяг здійснення своїх прав землекористувачами та землевласниками.

Уявляється, що всі заборони та обмежувальні норми, які встановлюються законом в інтересах суспільства і держави, що мають місце при здійсненні власниками або користувачами належних їм прав на землю можна розглядати як обмеження. Однак, не породжуючи самостійних прав, вони зменшують обсяг суб'єк-

тивного права. Обмеження не виключають окремі правомочності зі змісту прав на землю, а зменшують можливість власника чи користувача в здійсненні ними їх суб'єктивних прав. Встановлення обмежень прав на землю не означає, що власник або користувач повністю позбавляються своїх правомочностей щодо володіння, користування чи розпорядження земельною ділянкою.

У свою чергу, обтяження можна розглядати як додаткові обов'язки під час користування та утримання земельної ділянки, які встановлюються за взаємною згодою сторін та на основі інших підстав, передбачених чинним законодавством. Обтяження встановлюють додаткові взаємні обов'язки для осіб. Вони є результатом здійснення суб'єктом своїх прав і обов'язків. Тобто, можна констатувати, що обтяження ґрунтуються на волі суб'єкта, яку він закріплює в формі різного виду угод, що встановлюють, припиняють або змінюють права. При цьому в обтяженнях має місце взаємне обмеження прав учасників суспільних відносин.

Розмежування сфер застосування вищезазначених понять можливе в результаті їх дослідження науковцями. Завдяки цьому як у земельному законодавстві, так і в земельно-правовій доктрині існуватимуть чіткі визначення змісту обмежень у використанні земель і обтяжень прав на земельні ділянки. Результатом цього повинно стати вдосконалення земельного законодавства, порядку здійснення господарської діяльності на землі, а також відносин у сфері використання та охорони не лише земель, а й інших природних ресурсів. Все це сприятиме чіткому визначенню обсягу прав як землевласників, так і землекористувачів, що, в свою чергу, повинно позитивно вплинути на характер здійснення ними належних їм прав на землю.

¹ Костяшкін І. О. Правове забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні: моногр. / І. О. Костяшкін. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. – 429 с. – С. 256.

² Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: моногр. / В. В. Носік. – К.: Юрінком-Інтер, 2006. – 544 с. – С. 342–343.

³ Там само. – С. 343.

⁴ Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве / С. С. Алексеев. – М.: Юридическая литература, 1989. – 288 с. – С. 165.

⁵ Камышанский В. П. Право собственности на недвижимость: вопросы ограничений / В. П. Камышанский. – Элиста: АПП Джангар, 1999. – 336 с. – С. 63.

⁶ Там само. – С. 75.

⁷ Кузнецова Н. Власність як основа громадянського суспільства і демократичної держави / Н. Кузнецова // Право України. – 2011. – № 5. – С. 4–11. – С. 6.

⁸ Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: моногр. / П. Ф. Кулинич. – К.: Логос, 2011. – 688 с. – С. 229–230.

⁹ Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): моногр. / Є. О. Мічурін. – Х.: ЮрСвіт: НДІ прив. права та підприємництва АПРн України, 2008. – 482 с. – С. 130.

¹⁰ Харченко Г. Г. Речові права: моногр. / Г. Г. Харченко. – К.: Юрінком-Інтер, 2015. – 432 с. – С. 336.

¹¹ Носік В. В. Проблеми реалізації конституційної гарантії непорушності суб'єктивного права власності на землю в Україні / В. В. Носік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/20050/%CD#chapter>

¹² Кот О. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / О. О. Кот // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 4 (87). – С. 127–138. – С. 129.

Резюме

Федчишин Д. В. Обмеження при здійсненні прав на землю в Україні.

Стаття присвячена розгляду питань, пов'язаних з обмеженнями при здійсненні прав на землю в Україні. Приділено увагу розгляду змісту поняття «обмеження суб'єктивного права на землю». Досліджено вплив обмежень на характер здійснення прав на землю землевласниками та землекористувачами. Проаналізовано співвідношення понять «обмеження прав» та «обтяження прав».

Ключові слова: здійснення прав на землю, обмеження прав, обтяження прав, права на землю.

Резюме

Федчишин Д. В. Ограничения при осуществлении прав на землю в Украине.

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных с ограничениями при осуществлении прав на землю в Украине. Уделено внимание рассмотрению содержания понятия «ограничение субъективного права на землю». Исследовано влияние ограничений на характер осуществления прав на землю землевладельцами и землепользователями. Проанализировано соотношение понятий «ограничение прав» и «обременения прав».

Ключевые слова: осуществление прав на землю, ограничение прав, обременение прав, права на землю.

Summary

Fedchyshyn D. Restrictions while exercising land rights in Ukraine.

The article is devoted to the consideration of issues related to restrictions in while exercising land rights in Ukraine. Attention is paid to the content of the concept of «restriction of the subjective land right». The influence of restrictions on the nature of the exercising of land rights by landowners and land users is investigated. The correlation of the concepts «restriction of rights» and «encumbrance of rights» is analyzed.

Key words: exercising of land rights, restriction of rights, encumbrance of rights, rights to land.